

УДК 346.5:005.334.4:061.1ЄС

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Постановка проблеми. Здоровому механізму ринкового «самоочищення» від суб'єктів, які зазнали стану неплатоспроможності та гальмують економічний розвиток своїх контрагентів, потрібне ефективне господарсько-правове регулювання відновлювальних процедур та банкрутства, яке б відповідало потребам сучасності. Зразком такого належного правового регулювання можна назвати європейське законодавство, враховуючи цивілізовану практику банкрутств підприємств в європейських державах. Для України досвід та особливості правового регулювання країн Європейського Союзу є доволі актуальними в контексті євроінтеграційного зовнішньополітичного курсу, зокрема враховуючи зобов'язання України про повне «узгодження галузевого та горизонтального законодавства України, інституцій та стандартів із галузевим і горизонтальним законодавством, інституціями та стандартами ЄС» відповідно до ч. 1 ст. 57 Угоди про асоціацію України з ЄС [1]. Удосконалення власного законодавства за прикладами успішно розвинених держав ЄС потрібне Україні для налагодження власного ринкового механізму цивілізованого банкрутства, ефективного як для боржника, так і для кредиторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслену тему досліджували Ф. Андерссон, М.А. Ахмадова, О.М. Бірюков, В.В. Джунь, Т. Ісакссон, В.В. Корольов, О.М. Кравцова, У. Нільссон, В.Ф. Попондопуло, А.П. Пригуза, П.Д. Пригуза, О.М. Свириденко, В.В. Степанов, О.П. Черних, А.Ю. Чупрова, М. Юханссон та інші вчені.

Метою статті є встановлення особливостей правового регулювання процедур банкрутства у деяких країнах Європейського Союзу, зокрема, Бельгії, Великобританії, Нідерландів, Німеччини, Франції як зразків для удосконалення законодавства України про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом. Заради виконання цієї мети поставлено такі **завдання**: 1) проаналізувати основні правові механізми процедур банкрутства у різних державах ЄС та 2) сформулювати основні принципи та підходи до правового регулювання банкрутства у країнах ЄС, які можуть стати основою для внесення змін до законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Для країн – членів ЄС питання правового регулювання процедур банкрутства загалом залишається у сфері національного права, а законодавство рівня ЄС (так зване «наднаціональне») урегулює лише окремі аспекти (напри-

клад, транскордонне банкрутство). У зв'язку з цим у кожній європейській державі можуть бути не тільки загальні правові норми (як правило, це спільні норми-принципи), а й власні характерні риси правових механізмів банкрутства, зумовлені особливостями розвитку конкретного суспільства та важливістю певних компаній для економіки таких країн.

Для держав із ринковою економікою важливо, щоб правова система адекватно відображала принципи конкуренції та створювала для неї необхідні умови у регулюванні важливих для господарства сфер відносин. Доволі влучно підкреслив О.М. Бірюков одну з ключових цілей правового регулювання відносин банкрутства у ЄС – забезпечення рівного захисту прав та законних інтересів боржників і кредиторів: «Забезпечення у справах про банкрутство рівного відношення як до приватних, так і державних підприємств визнається необхідним елементом національного законодавства про банкрутство країн – претендентів на членство в Євросоюзі» [2, с. 136]. Така мета характеризує потребу оптимального поєднання у правовому регулюванні, з одного боку, позиціонування рівноцінного ставлення держави як регулятора до усіх учасників відносин (таким чином, надаються рівні можливості різним особам незалежно від форми власності), а з іншого боку, повністю відповідає законам ринкової економіки щодо конкуренції.

Сучасний закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» містить деякі положення, які можуть бути розцінені як дискримінаційні, оскільки не забезпечують необхідного рівного ставлення, реального механізму втілення принципу рівності усіх форм власності. Зокрема, йдеться про деякі категорії підприємств, які, відповідно до чинного законодавства України, не можуть бути визнані банкрутами: казенні підприємства не включені до кола суб'єктів, які підлягають банкрутству. Це грубо порушує один із фундаментальних принципів не лише законодавства ЄС про банкрутство, а і конкуренції в умовах ринкової економіки загалом – рівноцінного правового статусу усіх учасників ринку та рівного застосування законодавства, що витікають із принципу рівності усіх форм власності.

Проте існують характерні для кожної країни риси законодавства, які, у тому числі, можуть передбачати окремі особливості процедур банкрутства або, навпаки, розробити єдину процедуру, для якої не

має передбачатися виключень або обмежень для різних юридичних осіб.

Французьке законодавство, на кшталт законодавства інших європейських країн, передбачає заходи із попередження відкриття конкурсного провадження, до того ж, найбільше із сучасних моделей законодавства про неплатоспроможність приділяє уваги саме засобам збереження особи боржника. Із цією метою встановлено й інститут повіреного *ad hoc* (нагадує медіатора), попередження неплатоспроможності, і примирювальну процедуру, і реабілітаційні процедури збереження підприємства та судового відновлення підприємства з метою «продовження функціонування підприємства, збереження робочих місць і реструктуризації пасиву» відповідно до ст.ст. L620 – 1 і L631 – 1 Комерційного кодексу Французької Республіки № 2000 – 912 від 18 вересня 2000 р. [3].

Характеризуючи в загальному вигляді спрямованість французького законодавства про неспроможність, дослідники твердять: «Нині основними цілями французького законодавства про неспроможність являються, по-перше, збереження діючих підприємств як бізнесу; по-друге, збереження робочих місць; по-третє, задоволення вимог кредиторів» [4, с. 42].

У разі неплатоспроможності суб'єкта господарювання Франції можуть застосовуватися такі заходи: 1) спостереження; 2) відновлення платоспроможності боржника відповідно до чіткого плану, в якому можуть бути передбачені як продовження господарської діяльності особи боржника, так і передача в оренду усього підприємства як єдиного майнового комплексу або його частини; 3) конкурсне провадження. За законодавством Французької Республіки, застосовуються дві процесуальні моделі конкурсного провадження у разі неспроможності: звичайна (загальна) та спрощена. Яка саме модель має застосовуватися у конкретному випадку, залежить від розміру підприємства, що підлягає банкрутству. Зокрема, спрощена модель передбачена для підприємств зі щорічним оборотом коштів до 20 млн франків і штатом працівників до 50 осіб, а загальна процедура – до усіх інших компаній. Іншими словами, у цьому аспекті малому бізнесу полегшуються правила процедури неспроможності.

Право звертатися до суду з клопотанням про відкриття конкурсного провадження у Франції мають як боржник, так і кредитори. Відкривши конкурсне провадження, суд має право провести одну з таких процедур: 1) судове урегулювання боргів, що являє собою примирювальну процедуру для укладення мирової угоди, направленої на попередження ліквідації майна боржника; 2) процедуру збереження підприємства; 3) процедуру судового відновлення підприємства і 4) ліквідацію майна через проведення конкурсного розпродажу. І все ж передбачається, що ліквідація спрямована за можливості на передачу третій особі усього підприємства, тобто законодавець готовий будь-що зберегти особу боржника.

У Бельгії відносини, пов'язані з неплатоспроможністю, регулюються двома спеціальними законами, а саме: Закон про судовий конкордат від 17 липня 1997 р. і Закон про банкрутство від 8 серпня 1997 р. Закони впорядковують дві основних процедури, пов'язані з неплатоспроможністю: конкордат як особливий вид санації та власне банкрутство. На практиці можна обмежитися першою процедурою у разі вдалого відновлення платоспроможності боржника. У бельгійській правовій концепції конкордат – це судова компромісна угода про тимчасове призупинення виконавчого провадження.

Конкордат є рятівною процедурою для боржника, яка здатна допомогти уникнути банкрутства. У разі застосування конкордату передбачається, що за боржником залишаються повноваження управління та розпорядження майном. Судове рішення про тимчасове призупинення виконавчого провадження, відповідно до ст. 16 Закону про конкордат, «одночасно служить запрошенням для кредиторів заявляти свої вимоги» [5]. Цим судовим рішенням встановлюються строки призупинення виконавчого провадження та строк, протягом якого кредитори, зокрема держава, мають заявити свої вимоги. Це дає змогу кредиторам брати участь у голосуванні по плану реабілітації (або, за іншою термінологією, санації), яке має бути проведено протягом 6 місяців із дня прийняття рішення про конкордат (може бути надана додаткова відстрочка на строк не більше 3 місяців). Запроваджується конкордат як юридична процедура керівництвом підприємства-боржника із підготовкою плану санації, що має бути спрямований на виведення такого підприємства зі скрутного фінансового становища. План може передбачати повну чи часткову відмову кредиторів від своїх вимог. Для допомоги боржнику, в першу чергу, під час розробки плану санації призначаються один чи кілька адміністраторів (фр. «*commissaires au sursis*»), які контролюють керівництво компанії при розробці такого плану реабілітації та звітують перед судом [6, с. 20–21]. Законодавчо закріплені вимоги до адміністратора – бути незалежним і неупередженим, мати кваліфікацію в питаннях бухгалтерського обліку та корпоративного управління, а також дотримуватись етичного кодексу. Адміністратор не має особливої ліцензії, а призначається судом із числа бухгалтерів, аудиторів або юристів, які зобов'язані дотримуватися відповідного кодексу професійної етики. Потім відбувається голосування кредиторів із приводу оцінки плану санації. Суд може затвердити такий план тільки тоді, коли він був затверджений більшістю кредиторів, які заявили свої вимоги до боржника, взяли участь у голосуванні і володіють більшістю вартості вимог. Після затвердження плану санації боржник отримує постійне призупинення виконавчого провадження на два роки з можливістю продовжити цей строк ще на рік. Адміністратор слідує за виконанням плану санації та періодично звітує про його виконання.

При оголошенні процедури банкрутства особа боржника, на відміну від конкордату, позбавляється

ся прав управління і розпорядження майном, суддя призначає керуючого (фр. «curateur»), який представляє боржника під час процесу банкрутства. Останній завершується ліквідацією боржника, після чого керуючий назначається «ліквідатором». Керуючим може бути назначена особа зі спеціального переліку зі вказівкою її професійної кваліфікації. За вимогами ст. 27 Закону про банкрутство можуть стати керуючими «тільки юристи, зареєстровані у переліку Бельгійської колегії адвокатів і які пройшли спеціальну підготовку, а також які брали практичну участь у процедурах ліквідації» [5], тобто особи, включені до переліку Бельгійської колегії адвокатів. Функціональна різниця між адміністратором у конкордаті та керуючим під час банкрутства полягає у тому, що за адміністратором закріплено контрольні функції за керівництвом компанії під час складання плану реструктуризації, а сам адміністратор боржником не управляє. Але куратор, навпаки, має виконувати обов'язки з реалізації активів боржника та управляти його майном під час процедури банкрутства.

У Нідерландах законодавство про неплатоспроможність, точніше «Кодекс законів про банкрутство» 1893 р. (із подальшими змінами) банкрутом називає особу, яка стала боржником двох і більше кредиторів і не виплачує борги. Взагалі передбачаються три процедури, пов'язані з банкрутством: банкрутство, мирова угода та прощення боргу. Остання процедура як вираження концепції «чистого аркуша», або «чистої дошки», застосовується до банкрутства фізичних осіб.

Як особливий правовий засіб голландським законодавством передбачено мораторій – відстрочення виплати боргів. Подати заяву на введення мораторію має право боржник, який має тимчасові фінансові труднощі. Збори кредиторів мають право голосувати із цього питання, але результати такого голосування будуть обов'язковими для суду тоді, коли на зборах були присутні кредитори, які представляють чверть обсягу незабезпечених вимог, або якщо одна третина присутніх на зборах кредиторів проголосувала проти мораторію. При цьому кредитори, які мають переваги, у голосуванні участі не беруть.

Недоліком правової системи Нідерландів, яка регулює конкурсний процес, можна назвати відсутність спеціальних правових норм та досудових заходів, орієнтованих саме на превенцію банкрутства. На наше переконання, ця суттєва риса наближує голландську систему законодавства про банкрутство до німецької, радикально прокредиторської.

Німецьке законодавство про неплатоспроможність найбільше стоїть на захисті прав кредиторів та не передбачає особливих правових процедур банкрутства за жодним критерієм. Законом закріплено строк у 21 день, протягом якого боржник має відновити свою платоспроможність. Якщо підприємству не вдалося покращити свій фінансовий та майновий стан у зазначений термін, його уповноважені особи зобов'язані подати заяву про банкрутство до суду, інакше щодо них буде порушено кримінальне про-

вадження. Щоправда, навіть німецьке законодавство дає змогу укласти мирову угоду за домовленістю зі зборами кредиторів.

Не тільки німецьке законодавство не передбачає особливих правових процедур та механізмів у процедурі банкрутства. Прикладом такої групи країн також можна назвати **Великобританію**, хоча її законодавство більше спрямоване на захист прав боржника, ніж німецьке. Так, британські правові норми про неплатоспроможність передбачають доволі складні умови відкриття конкурсного провадження, а також не тільки ліквідаційні, але й реорганізаційні процедури, дають шанс боржникові укласти «індивідуальний добровільний договір» як аналог мирової угоди.

Отже, процедури банкрутства країн ЄС мають національні особливості, які завдяки своїм правовим засобам тяжіють або до захисту приватних інтересів суб'єктів господарювання, або збереження господарського порядку завдяки гарантуванню з боку держави виконання боржниками їх зобов'язань перед кредиторами навіть у разі фінансових втрат з ознаками стану неоплатності. Однак, крім віднесення європейських держав до продебіторських або прокредиторських, варто розрізняти зарубіжні країни та їх національні законодавства про неплатоспроможність за таким важливим критерієм, як встановлення особливих правових механізмів у процедурі банкрутства залежно від значення підприємства-боржника для економіки держави. Відповідно до цієї підстави варто вирізняти держави, законодавство яких не встановлює особливих процедур відновлення платоспроможності та ліквідації для підприємств усіх сегментів економіки та форм власності, повністю реалізуючи рівні засади до регулювання неплатоспроможності (у Німеччині, Великобританії). До другої групи держав варто віднести ті, законодавчі системи яких передбачають особливі правові засоби і механізми для забезпечення контролю та максимальної можливості збереження діяльності компаній, що відіграють важливу роль у розвитку державного господарства (Франція, Бельгія, Нідерланди). Саме такий критерій встановлення державою спеціальних правових механізмів із метою врегулювання неплатоспроможності суб'єктів господарювання, на наш погляд, має бути основним і для України.

Висновки і перспективи подальших розвідок.

Таким чином, на основі проведеного аналізу законодавства про банкрутство країн ЄС було запропоновано провести їх класифікацію залежно від значення підприємства-боржника для економіки держави із поділом на дві групи, в яких (1) встановлено рівні засади врегулювання неплатоспроможності для всіх суб'єктів господарювання та відсутні особливі процедури банкрутства для певних категорій боржників та у яких (2) наявні спеціальні правові механізми з метою контролю та максимально можливого збереження діяльності важливих для господарства країни підприємств. Спільним для законодавства європейських держав є послідовна реалізація принципу

рівності усіх форм власності та рівного правового статусу усіх учасників ринку, незалежно від форми власності.

На підставі викладеного вважаємо, що національне законодавство про неплатоспроможність потребує узгодження з європейським законодавством у напрямі забезпечення реалізації принципу рівного правового положення усіх суб'єктів господарювання-боржників, незалежно від форм власності та організаційно-правових форм, із рівним застосуванням до них норм законодавства, зокрема, зі зняттям обмежень банкрутства державних підприємств. Вважаємо доцільним розглянути для України можливість запровадження та адаптації до національних особливостей деяких зарубіжних спеціальних правових засобів та механізмів, які спрямовані на попередження банкрутств, зокрема, удосконалити процедуру санації за прикладом конкордату, актуалізувати медіаційні засади після порушення провадження справи про банкрутство, визнати пріоритетним засобом погашення заборгованості перед кредиторами у разі прийняття рішення про ліквідацію підприємства-боржника його продаж як єдиного майнового комплексу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf).
2. Бірюков О.М. Банкрутство в контексті європейської інтеграції України / О.М. Бірюков // Наукові записки. – Том 53. Юридичні науки. – Київ: Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2006. – С. 135–138.
3. Коммерческий кодекс Франции / предисл., пер. с фр., допол., словарь-справ. и комм. В.Н. Захватаева. – Москва: Wolters Kluwer, 2008. – 1272 с.
4. Степанов В.В. Несостоятельность (банкротство) в России, Франции, Англии, Германии / В.В. Степанов. – Москва: Статут, 1999. – 204 с.
5. Законодательство Бельгии о банкротстве и конкордате [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pandia.ru/text/77/231/33422.php>.
6. Астраханцева Е.А. Финансовое оздоровление организации: проблемы учетно-аналитического обеспечения / Е.А. Астраханцева. – Москва – Берлин: Директ-Медиа, 2014. – 215 с.

Булижин І.В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань правового регулювання процедур банкрутства у країнах Європейського Союзу на прикладі Бельгії, Великобританії, Нідерландів, Німеччини, Франції. На основі аналізу правових механізмів банкрутства у цих державах проведено класифікацію їх законодавств за критерієм значення підприємства-боржника для економіки держави.

Ключові слова: банкрутство, відновлювальні процедури, ліквідація, правові механізми, європейський досвід.

Булыжин И.В. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ БАНКРОТСТВА В СТРАНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Статья посвящена исследованию актуальных вопросов правового регулирования процедур банкротства в странах Европейского Союза на примере Бельгии, Великобритании, Нидерландов, Германии, Франции. На основе анализа правовых механизмов банкротства в этих государствах проведена классификация их законодательств по критерию значения предприятия-банкрота

Ключевые слова: банкротство, восстанавливающие процедуры, ликвидация, правовые механизмы, европейский опыт.

Bulyzhyn I.V. LEGAL FRAMEWORK OF BANKRUPTCY IN THE EU COUNTRIES

The article is devoted to the research of the actual issues of legal regulation of bankruptcy procedures in the countries of the European Union on the example of Belgium, Great Britain, Netherlands, Germany and France.

The bankruptcy procedures of the EU countries have national characteristics that, due to their legal means, tend to either protect the private interests of economic entities or maintain economic order through the guarantee by the state of execution by debtors of their obligations to creditors, even in cases of financial losses with signs of non-payment.

We think that apart from the attribution of European states to procuring or pro-leverage, foreign countries and their national insolvency laws should be distinguished by such an important criterion as the establishment of special legal mechanisms in the bankruptcy procedure depending on the value of the debtor's business for the state's economy.

On the basis of analysis of the legal mechanisms of bankruptcy in these states, the classification of their legislation was carried out according to the criterion of the value of the debtor company for the state economy. Author has identified 2 groups in which (1) there are established levels of insolvency regulation for all economic entities and there are no special bankruptcy procedures for certain categories of debtors, and (2) there are special legal mechanisms for monitoring and maximally preserving the activities of important for the economy of the country's enterprises. For example, Germany and The United Kingdom related to the first group. Belgium, Netherlands, France are in the second group, because Belgium has special procedure called "judicial concordate" as a compromise agreement on the temporary suspension of enforcement proceedings, legislation of Netherlands knows amicable settlement, debt forgiveness and moratorium (delay in payment of debts), France has legal Institute of Attorney ad hoc, prevention of insolvency, conciliation procedure, rehabilitation procedures for preservation of the enterprise and judicial restoration of the enterprise with the claim of continuation of operation of the enterprises, preservation of workplaces and restructuring of the liability.

Key words: bankruptcy, restoring procedures, liquidation, legal mechanisms, European experience.